

11th

National Conference on Watershed Management Sciences
and Engineering of Iran
Participatory Development in Watershed Management

۱۳ فروردین لغایت ۲۲ دیماه ۱۳۹۵
April 19-21, 2016

ارزیابی نقش مشارکت روستائیان در فعالیت های آبخیزداری حوزه بخش مرکزی استان کهگیلویه و بویراحمد

مجید خزایی^۱، عبدال شهریور^۲ و جعفر گوهرگانی^۳ و فرامرز روزبهی^۴

^۱ دانشجوی دکتری آبخیزداری دانشگاه هرمزگان- یاسوج- میدان جهاد- مرکز تحقیقات کشاورزی یاسوج، ایمیل:

khzaei.phd@hormozgan.ac.ir

^۲ استادیار و عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات آبخیزداری استان کهگیلویه و بویراحمد
^۳ کارشناسی بذر و نهال و سرپرست سازمان جهاد کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد
^۴ کارشناس مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان کهگیلویه و بویراحمد

چکیده

مشارکت مستمر مردم در کلیه مراحل اجرای طرحهای آبخیزداری (برنامه‌ریزی، اجرا و نگهداری و حفاظت) بسیار حائز اهمیت است اما بسیاری از پروژه‌ها و فعالیت‌های آبخیزداری بدون مشارکت و نظر خواهی از مردم اجرا می‌شوند. و در عمل به علت عدم همکاری مناسب مردم و فقدان برنامه‌ریزی دقیق به اهداف خود دست نیافته و با هزینه‌های هنگفت در مرحله حفاظت و نگهداری مواجه می‌شوند. با توجه به تخریب فزاینده منابع طبیعی در بین روستائیان ضرورت بررسی مشارکت افراد که از شاخص‌های مهم پایداری و موفقیت پروژه‌های آبخیزداری می‌باشد در پروژه‌های آبخیزداری و ارائه راهکارهای علمی مشارکت روستائیان در مراحل مختلف عملیات آبخیزداری را نشان می‌دهد که توجه به این مسائل باعث موفقیت عملیات مذکور خواهد شد. در این بررسی به روش تحلیل میدانی، از پرسشنامه به عنوان ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. در مرحله نهائی رابطه بین میزان مشارکت روستائیان به عنوان متغیر مستقل و میزان موفقیت طرحهای آبخیزداری به عنوان متغیر وابسته مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS و به روش‌های آماری (Nonparametric Correlations) با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار گرفت، نتایج بدست آمده نشان داد که بین نحوه مشارکت، انگیزه مشارکت و میزان مشارکت افراد همبستگی معنی‌داری وجود نداشته است.

کلمات کلیدی: مشارکت، فعالیت‌های آبخیزداری، توسعه، بهره‌برداران، کهگیلویه و بویراحمد

مقدمه

در سال‌های اخیر اقدامات گسترده‌ای از نظر کنترل سیل، فرسایش و رسوب در زمینه‌های تحقیقاتی، مطالعاتی و اجرایی آبخیزداری انجام شده است، این در حالی است که ارزیابی طرح‌های آبخیزداری به منظور تجزیه و تحلیل عملکرد اقدامات و تدوین راهکارهای اصولی یکی دیگر از نیازهای اساسی در این زمینه می‌باشد. آگاهی از میزان اثربخشی اجرای هر نوع پروژه برای مجریان آن از اهمیت زیادی برخوردار است، چراکه با شناخت کافی از میزان آن ضمن آگاهی از میزان حصول اهداف اولیه، مزایا و معایب مرتبط شناسایی شده و تصمیم‌گیری لازم در خصوص اصلاح معایب و یا تجدید نظر در شیوه اجرا و یا حتی نوع عملیات اجرایی اتخاذ خواهد شد. کنترل عوامل تخریب و تشویق عوامل سازنده در پروژه‌های مختلف محدود به دیدگاه‌های فنی و طرح‌های کارشناسی نیست. بلکه به‌طور عمده در رفتار اجتماعی مردم بهره‌بردار است که در قالب مشارکت به‌خوبی نشان می‌دهد و می‌تواند نقش حیاتی در احیای منابع

طبیعی ایفا نماید (خاتون‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۰). تأکید بر مشارکت مردم ۱۱ در تصمیم‌های راجع به منابع طبیعی به‌عنوان نزدیک‌ترین و آسان‌ترین راه حفظ این منابع به دهه ۱۹۳۰ بر می‌گردد که از آن به بعد تلاش برای کسب دیدگاه و علایق گروه‌های اجتماعی به‌منظور بهبود شرایط محیطی شروع شده است. بنابراین استفاده از مشارکت مردمی به‌عنوان یک نیاز و ضرورت مطرح است. یک مفهوم عمومی از مشارکت به بسیج مردم، برای به‌عهده گرفتن طرح‌های توسعه اجتماعی و اقتصادی اشاره دارد (خاتون‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۰). مشارکت شامل چهار نوع مشارکت در تصمیم‌گیری، اجرا، سهم بردن از منابع و نظارت می‌باشد. ارزیابی، تصویب و ترکیب این چهار نوع مشارکت تحت هر اصطلاحی، چرخه‌ای برای برنامه‌ریزی و فعالیت‌های توسعه پایدار می‌باشد. لذا می‌توان گفت مشارکت و برنامه‌ریزی توسعه پایدار با یک‌دیگر ارتباط متقابل داشته و در شرایط فعلی کشور، مشارکت نه تنها به‌عنوان ابزار، بلکه هدف توسعه پایدار می‌باشد (سلیمان‌پور، ۱۳۸۶). از طرفی هرگونه اقدامی در زمینه مدیریت منابع طبیعی یا آبخیزداری نیازمند شناسایی نقش و عمل‌کرد انسان بر آبخیز و ارتباط انسان با محیط پیرامون آن است. بدون توجه به عامل انسان و مسائل اجتماعی و اقتصادی حاکم بر سکونت‌های انسانی مستقر در یک حوزه آبخیز کم‌تر می‌توان به موفقیت اقدامات عملی در زمینه حفاظت آب و خاک و ترویج و جلب مشارکت مردمی در این زمینه امیدوار بود (کریمی‌آذر، ۱۳۷۹). بررسی‌های متعددی در زمینه مشارکت، به‌ویژه مشارکت روستائیان توسط محققین داخلی و خارجی در ارتباط با طرح‌های منابع طبیعی و همچنین آبخیزداری انجام شده است که هر کدام جنبه‌های مختلفی را مدنظر قرار داده‌اند. اسدی و همکاران (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان بررسی انگاره‌های مرتبط با مشارکت مردم محلی در فرآیند توسعه ی جنگل‌های حرا در جنوب ایران نتیجه گرفتند که متغیرهایی مانند شغل، سطح تحصیلات، عضویت در تشکل‌های محلی، نوع بهره‌برداری به عمل آمده با مشارکت مردم محلی رابطه‌ی معنیداری دارند. بنابراین، توجه به اجرای صحیح و اصولی طرح‌های آبخیزداری و توصل جستن به همیاری و همفکری جوامع روستایی ساکن در حوزه‌های آبخیز مشارکت مردم در طرح‌ها تا حدود زیادی می‌تواند خطرات ناشی ازت خریب منابع آب و خاک کشور را کاهش دهد.

موسایی و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان ویژگی‌های مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری اعلام کردند متغیرهای میزان درآمد بهره‌برداران، شغل اصلی بهره‌برداران، نوع مالکیت، شرکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی، مشارکت اجتماعی، مشورت با بهره‌برداران قبل از اج‌رای طرح‌ها، واگذاری مسئولیت بخشی از طرح‌ها به بهره‌برداران و دخالت بهره‌برداران در تعیین نوع و مشخصات طرح‌ها از جمله عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری می‌باشند.

رضایی و همکاران (۱۳۹۱) با بررسی عوامل تاثیرگذار بر مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری حوزه آبخیز خمارک نشان داد که عواملی چون میزان آشنایی افراد با طرح‌های آبخیزداری، نگرش افراد نسبت به طرح‌های آبخیزداری، سطح تحصیلات افراد و سابقه فعالیت کشاورزی در حدود ۶۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته مشارکت در فعالیت‌های آبخیزداری را بیان می‌کنند.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد بررسی

منطقه مورد مطالعه بخش مرکزی در شهرستان بویراحمد استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد. در شکل ۱ نمایی از موقعیت منطقه مورد مطالعه در ایران و استان نشان داده شده است.

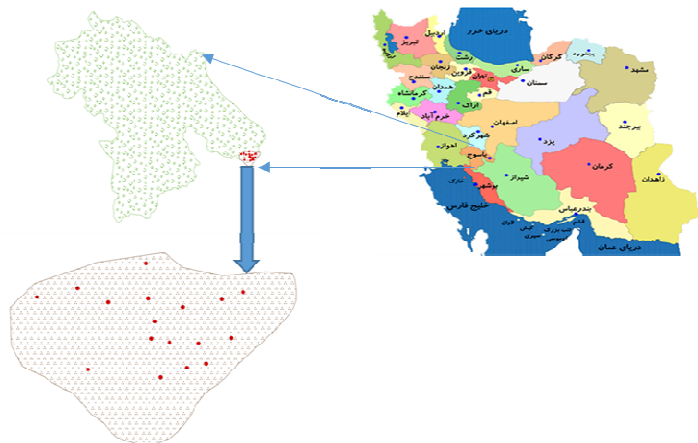
¹People Participation

11th

National Conference on Watershed Management Sciences
and Engineering of Iran
Participatory Development in Watershed Management

۱۳ فروردین لغایت ۲۲ دیماه ۱۳۹۵
April 19-21, 2016

شکل ۱-نمایی از موقعیت منطقه مورد مطالعه در ایران و استان

مواد و روش کار

این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی بوده که با بهره گیری از فن پیمایش انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل روستاییان ساکن در بخش مرکزی واقع در شهرستان بویراحمد می باشد که در طرح های آبخیزداری مشارکت داشته اند و در زمان انجام پژوهش در دسترس بوده اند. بنابراین با توجه به محدود بودن جامعه آماری مورد مطالعه، این گروه به روش سرشماری مورد بررسی قرار گرفت. این افراد مجموعاً ۵۰ نفر را شامل شد.

برای انجام تحقیق حاضر ابتدا به اداره منابع طبیعی شهرستان یاسوج مراجعه و فهرست روستاهای واجد طرح های اجرایی دریافت گردید. سپس مبادرت به ارزیابی میزان مشارکت مردمی در اجرای پروژه های آبخیزداری از طریق تهیه پرسش نامه گردید. در توزیع پرسش نامه ها سعی گردید از هر روستا با تعدادی از افراد به صورت حضوری و با توضیح کامل چگونگی عملیات و هدف تحقیق مصاحبه گردد (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴). هم چنین سعی گردید حتی امکان با ریش سفیدان، و معتمدان و نمایندگان شوراهای محلی نیز مصاحبه گردد. در مجموع ۵۰ پرسش نامه تهیه و در طی چندین روز در روستاهای واقع در محدوده طرح های آبخیزداری توزیع و از طریق مصاحبه حضوری تکمیل شد. از کل پرسش نامه های توزیع شده ۵۰ پرسش نامه جمع آوری گردید.

روایی و پایایی

جهت اطمینان از روایی پرسشنامه، پس از تهیه پرسشنامه مقدماتی، پرسشنامه در اختیار برخی از صاحب نظران در حوزه منابع طبیعی قرار گرفت و نظرات اصلاحی آن ها اعمال گردید و در نهایت سؤالات مربوط به هر پرسشنامه تعیین و تنظیم گردید. هر پرسشنامه دارای سؤالات مختلفی است که جهت گیری تحقیق را مشخص می کند و به ما کمک می کند تا در مورد یک مسئله خاص تصمیم گیری کنیم. که امکان انجام این عمل به صورت متغیر ویژگی پنهان دارد. در گام بعد اقدام به عملیات مقیاس سازی گردید بدین صورت که تعدادی از متغیرهای مرتبط به هم را برای سنجش یک بعد با هم ترکیب نمودیم. در روش های مقیاس سازی ایجاد یک مقیاس کلی از تعدادی متغیر که ارزیابی آن ها در یک بعد است بررسی می شود. در ساختن مقیاس از جمع ساده نمرات استفاده می شود. در تهیه سؤالات پرسشنامه مجموعه ای از سؤالات در دسترس قرار دارند که طبیعتاً سؤالات اضافی نیز در آن ها وجود دارد بنابراین می توان سؤالات بهتری انتخاب کرد. در روش اعتبارسنجی با حذف متغیرهای که همبستگی کمتری دارند تعداد متغیرها را کاهش می دهند. در

یازدهمین همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران

توسعه مشارکتی در مدیریت حوزه‌های آبخیز

11

th
National Conference on Watershed Management Sciences
and Engineering of Iran
Participatory Development in Watershed Management

۱۳ فروردین لغایت ۲ اردیبهشت ۱۳۹۵
April 19-21, 2016

این روش از آلفای کرنباخ استفاده می‌شود. زمانی که گردآوری داده‌ها متکی به اجرای یک آزمون واحد است برآورد اعتبار از طریق هماهنگی بین سؤال‌ها صورت گرفت. هم‌چنین به‌منظور تعیین مهم‌ترین عوامل از روش تحلیل عاملی استفاده گردید. در این تحقیق پس از جمع‌آوری و دسته‌بندی از روش آمار توصیفی و استنباطی به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار spss20 استفاده گردید.

متغیرهای تحقیق

متغیرهای مستقل در این طرح شامل سن، جنس، تعداد اعضای خانوار، میزان تحصیلات، شغل اصلی، میزان درآمد، میزان اراضی کشاورزی و باغی، تعداد واحد دامی، میزان اطلاع از طرح‌های آبخیزداری، میزان انطباق طرح‌ها با نیازهای روستاییان، میزان آگاهی از اهداف طرح‌های آبخیزداری، و متغیر وابسته میزان مشارکت مردم در فعالیت‌های آبخیزداری می‌باشد.

تجزیه و تحلیل آماری

بمنظور تحلیل نتایج از نرم افزار SPSS20 استفاده گردید. ابتدا اقدام به دسته‌بندی سؤالات در سه سطح ۱- مشخصات عمومی روستائیان از جمله سن، جنس، شغل، سطح تحصیلات، تأهل، میزان اراضی کشاورزی و باغی، تعداد دام؛ ۲- اطلاع از طرح‌های آبخیزداری و ۳- میزان مشارکت در طرح‌های آبخیزداری گردید. در مرحله اقدام به کدگذاری و مقیاس‌بندی سؤالات گردید. با استفاده از شکل و جدول میزان فراوانی و درصد فراوانی پاسخ به سؤالات پرسش‌نامه تعیین گردید. بمنظور ارزیابی میزان مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری نیز از روش‌های کای اسکور و روش‌های من ویتنی و ویلکاکسون استفاده گردید. هم‌چنین میزان P-Value به عنوان آماره‌ای برای تعیین سطح معنی‌داری مشخص گردید. در صورتیکه این میزان کمتر از ۰/۰۵ باشد مشارکت معنی‌دار است و در غیر صورت مشارکت معنی‌دار نیست.

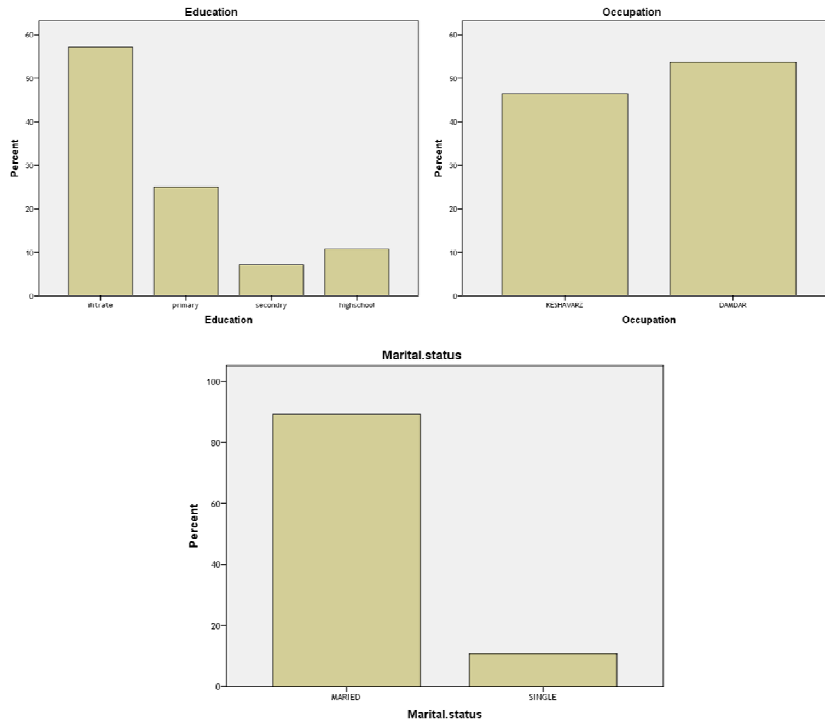
نتایج

به منظور تعیین اعتبار سؤالات پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرنباخ استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱ ارائه شده است. با توجه به اینکه معیار روایی پرسش‌نامه مقادیر آلفای بالاتر از ۰/۶۰ می‌باشد در نتیجه پرسش‌نامه از اعتبار و روایی لازم برخوردار می‌باشند. ضمن اینکه بررسی تحلیل مولفه‌های اصلی بین گزینه‌های نشان‌دهنده اثر مشارکت حاکی از این است که ۱۱ سؤال مربوط به اثر مشارکت دارای ضریب آلفای بالا می‌باشند و همگی در تجزیه و تحلیل آماری لحاظ گردیدند.

جدول - آماره آلفای کرنباخ جهت تعیین اعتبار نتایج پرسش‌نامه برای افراد مورد مطالعه

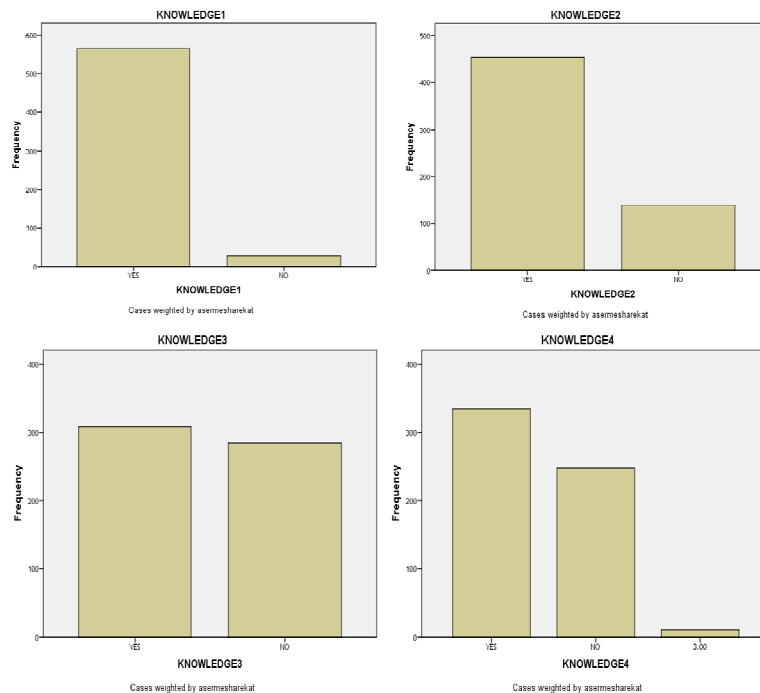
تعداد آیتم	آلفای کرنباخ استاندارد شده	آلفای کرنباخ
۱۱	۰/۶۹	۰/۷۰

نتایج آنالیز فراوانی پاسخ‌دهندگان به سؤالات پرسش‌نامه در شکل زیر ارائه شده است.

شکل-مقادیر فراوانی شاخص های اجتماعی در بخش مرکزی استان کهگیلویه و بویراحمد

نتایج نشان داد که از نظر شاخص های اجتماعی بیشترین فراوانی را از نظر شغل دامداران (۴۵ درصد)، از نظر تحصیل ابتدایی (۵۵ درصد)، از نظر وضعیت تأهل بیشترین فراوانی را متأهلین (۹۰ درصد) ارائه کردند.

شکل-نسبت فراوانی میزان اطلاع بهره برداران از پروژه های آبخیزداری

نتایج فراوانی مربوط به پاسخ دهندگان از نظر اطلاع از پروژه های آبخیزداری نشان داد که بهره برداران از وضعیت طرح های آبخیزداری آشنایی کافی دارند.

نتایج تجزیه و تحلیل آماری

نتایج تجزیه و تحلیل آماری پاسخ روستائیان در جدول های (۱، ۲، و ۳) ارائه شده است.

جدول-نتایج تحلیل آماری اثرات معیارهای اجتماعی بر میزان مشارکت

سطح معنی داری	
۰/۳۲	سطح تحصیلات و مشارکت
۰/۴۵	شغل و مشارکت
۰/۵۳	وضعیت تأهل و مشارکت

جدول-نتایج تحلیل آماری اثرات اطلاع از پروژه های آبخیزداری بر میزان مشارکت

سطح معنی داری	
۰/۰۹	میزان اطلاع از آبخیزداری ۱
۰/۴۹	میزان اطلاع از آبخیزداری ۲
۰/۲۸	میزان اطلاع از آبخیزداری ۳
۰/۳۵	میزان اطلاع از آبخیزداری ۴

جدول-تجزیه و تحلیل اثر مشارکت و میزان اطلاع از فعالیت های آبخیزداری

میزان اطلاع از آبخیزداری ۴	میزان اطلاع از آبخیزداری ۳	میزان اطلاع از آبخیزداری ۲	میزان اطلاع از آبخیزداری ۱	اثر مشارکت	
۰/۲۴	۰/۲۳	۰/۴۰	۱	-۰/۳۱	میزان اطلاع از آبخیزداری ۱
۰/۳۹	۰/۳۶	۱	۰/۴۰	۰/۲۰	میزان اطلاع از آبخیزداری ۲
۰/۴۴	۱	۰/۳۶	۰/۲۳	-۰/۱۵	میزان اطلاع از آبخیزداری ۳
۱	۰/۴۴	۰/۳۹	۰/۲۴	-۰/۲۸	میزان اطلاع از آبخیزداری ۴

بحث و نتیجه گیری

مشارکت مستمر مردم در کلیه مراحل اجرای طرحهای آبخیزداری (برنامه ریزی، اجرا و نگهداری و حفاظت) بسیار حائز اهمیت است اما بسیاری از پروژه ها و فعالیت های آبخیزداری بدون مشارکت و نظر خواهی از مردم اجرا می شوند و در عمل به علت عدم همکاری مناسب مردم و فقدان برنامه ریزی دقیق به اهداف خود دست نیافته و با هزینه های هنگفت در مرحله حفاظت و نگهداری مواجه می شوند. عملیات آبخیزداری می تواند در حفظ آب و خاک هم از نظر علمی و هم از نظر اقتصادی نقش موثری را ایفا کند، این خصیصه در شرایطی موثرتر واقع خواهد شد که بتوانیم به مشارکت مستمر و فعال بهره برداران در عملیات آبخیزداری امیدوار باشیم لذا پیدا کردن راهکارهای علمی مشارکت روستائیان در مراحل مختلف عملیات آبخیزداری،

خود می تواند گامی موثر در موفقیت اینگونه عملیات باشد برای نیل به اهداف مذکور ابتدا لازم است به بررسی و تحلیل برخی عوامل موثر بر مشارکت پرداخته و آنگاه به تحلیل رابطه میزان مشارکت و میزان موفقیت عملیات آبخیزداری پرداخته شد. این تحقیق از طریق تحقیق پیمایشی با استفاده از تکنیک پرسشنامه، میزان تمایل روستائیان به مشارکت در عملیات آبخیزداری و عوامل موثر بر این تمایل را شناسایی و مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد و در نهایت، شیوه‌های جلب مشارکت مردمی با استفاده از ابزارها و روشها مشارکتی در فعالیتهای آبخیزداری را ارائه نموده است.

نتایج آزمون روایی نشان داد که سوالات پرسش نامه با توجه به پاسخ روستائیان از اعتبار بالایی برخوردار است. میزان ضریب آلفا در نیز نشان دهنده اعتبار بالای سوالات پرسش نامه می باشد (آلفا=0/70). نتایج جدول فراوانی عوامل مؤثر بر مشارکت نیز نشان دهنده تمایل پایین روستائیان به شناخت عملیات آبخیزداری می باشد.

نتایج بررسی ارتباط مشارکت با عواملی چون جنس، شغل، سطح تحصیلات، تأهل و سطوح مختلف آگاهی از پروژه های آبخیزداری از جمله اطلاع از ارگان مجری فعالیت های آبخیزداری، مراجعه به ادارات آبخیزداری، شناخت هر کدام از طرح های آبخیزداری و سابقه هرگونه شرکت در فعالیت های آبخیزداری نیز نشان دهنده ارتباط غیر معنی دار مشارکت روستائیان در عملیات آبخیزداری می باشد ($P > 0/05$). همچنین در آزمون آماری به عمل آمده برخی از متغیرهای دیگر همچون شرکت در فعالیت های همچون بندهای خشکه چین و سنگی ملاتی مشارکت معنی دار نبوده است ($P > 0/05$).

در بررسی مسائل حوضه های آبخیز در دوره های اخیر نشانه هایی از بی توجهی به مشارکت ساکنین حوضه های آبخیز در حفظ و توسعه آن و عدم نگرش صحیح به مدیریت جامع حوضه های آبخیز به عنوان یک اصل بنیادی دیده می شود که رشد سریع تخریب خاکها و مراتع، افزایش فقر و تنگدستی، افزایش مهاجرت روستائیان به شهرها و به وجود آمدن نابسامانی های اجتماعی را به بار آورده است. شکست طرح ها و پروژه های اجرا شده در حوضه های آبخیز و یا موفقیت مقطعی آنها گویای یک مشکل کلیدی است و آن عدم مشارکت بهره برداران در مدیریت و توسعه حوضه های آبخیز است.

لذا می توان نتیجه گرفت که اگر بتوانیم اهداف آبخیزداری را خوب برای مردم منطقه توجیه کنیم و افق روشنی از آینده فعالیتهای آبخیزداری را برای مردم تبیین کنیم و بر آگاهی های لازم آنها در این زمینه بیفزاییم به مشارکت فعالتر آنان در مراحل اجرای طرح دست خواهیم یافت. لذا برگزاری جلسات توجیهی و کارگاههای آموزشی و ترویجی آبخیزداری برای بهره برداران پیشنهاد می گردد.

هر چه بتوانیم دیدگاه روستائیان را نسبت به آبخیزداری مثبت تر نماییم و نظر مساعد و موافقت آنان را نسبت به اجرای پروژه های آبخیزداری جلب نماییم، بر میزان مشارکت آنان افزوده خواهد شد با ترویج فرهنگ آبخیزداری در جوامع روستائی و گسترش برنامه های آموزشی در این خصوص پیشنهاد می شود. نحوه اطلاع از فعالیت های آبخیزداری می تواند در جاذبه افراد و مشارکت آنان موثر افتد این اطلاعات با دید فنی و علمی و به زبان ساده روستائی به بهره برداران انتقال یابد که اغلب مجریان طرحهای آبخیزداری و روؤسای اداره آبخیزداری شهرستانها نقش موثری داشته اند.

باید به انگیزه ها دلایل و نیازهای مشارکت افراد توجه ویژه ای به عمل آید که افراد بیشتر به انگیزه استفاده از نهاده ها و تسهیلات وارد فعالیت آبخیزداری می شوند.

هرچه دوره های آموزشی بیشتری برای مردم منطقه برگزار نماییم و در آن به توجیه اهداف و ضرورت اجرای طرح آبخیزداری اشاره کنیم به مشارکت و همکاری بیشتر آنان دست خواهیم یافت.

با توجه به اینکه اغلب مردم روستائی با کمبود درآمد و سرمایه مواجه اند لذا به علت ضعف بنیه مالی تحمل سرمایه گذاری برای پروژه های دیربازده را ندارند لذا دادن امکانات و نهاده های لازم و تسهیلات مناسب باعث تشویق آنان در عملیات بیولوژیک خواهد شد.

طی سالیان اخیر منابع جنگل و مرتع مورد هجوم بی رویه بهره برداران قرار گرفته و باعث شده که قسمت زیادی از این منابع تخریب گردند. جهت حفظ و احیاء آبخیزها در ایران، باید شکل های مشارکتی عشایری و روستایی برای ساکنین آبخیزها پیشنهاد شود و در راستای رهیافت مشارکتی نیروی عظیم آنان در حفظ و احیاء آبخیزها به کار گرفته شود. بنابراین می توان برای حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی جنگل، مرتع، آب و خاک در راستای توسعه پایدار در بخش کشاورزی و منابع طبیعی نکات زیر را پیشنهاد نمود.

جمع بندی نتایج به دست آمده می توان نتیجه گرفت که در تمام این مطالعات عوامل مختلف اجتماعی و اقتصادی از مهم ترین عوامل مؤثر بر مشارکت بهره برداران در اجرای پروژه‌ها بوده است. هم چنین تغییرپذیری عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در موفقیت پروژههای آبخیزداری و مدیریت منابع طبیعی و طبعاً ضرورت مطالعات منطقه‌ای مورد تاکید قرار گرفته است. به طوی- که مطالعات گذشته هرکدام به نوعی ضرورت و اهمیت مشارکت روستائیان را در پیشبرد برنامه‌های توسعه‌ای مهم دانسته‌اند، تا جائیکه موفقیت یا عدم موفقیت طرح‌ها را منوط به مشارکت یا عدم مشارکت روستائیان دانسته‌اند. نتایج این تحقیق این مطلب را به اثبات رسانیده است که ضریب موفقیت و پایداری طرحهای آبخیزداری منوط به مشارکت آبخیزنشینان در تمامی مراحل طرح اجرا شده می‌باشد.

منابع

- موسائی، محسن. ، ملک محمدی، ایرج. ، فرجالله حسینی، سیدجمال و میردامادی، سید مهدی. ۱۳۸۹. عوامل مؤثر بر مشارکت بهره برداران در طرحهای آبخیزداری از دیدگاه کارشناسان ترویج منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس. مجله علمی پژوهشی علوم کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، سال چهارم، ویژه نامه ۱ شماره ۱۴ ، تابستان ۱۳۸۹.
- اسدی، ع. ، ا. شریف زاده و م. شریفی . ۱۳۸۷ . بررسی انگاره های مرتبط با مشارکت مردم محلی در فرآیند توسعه جنگلهای حرا در جنوب ایران. مجله منابع طبیعی ایران. سال ۶۱ . شماره ۴: ۸۴۹-۸۶۵ :
- حسین پور، ا.، ۱۳۷۲. بررسی ضرورت مشارکت و تعیین نیازهای آموزشی روستائیان دامدار و جنگل نشینان برای حفاظت خاک و آبخیزداری در حوزه آبخیز هراز آمل، پایان نامه کارشناسی ارشد مهندسی کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس. ۱۰۳ص.
- خاتون آبادی، س. ا.، امینی، ا.م.، میرزاعلی، ع.ا.، ۱۳۸۰. عوامل بازدارنده مشارکت دامداران در احیای مراتع آق قلا در استان گلستان، مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی. (۱): ۳۹-۵۴.
- سلیمان پور، س. م.، ۱۳۸۶. بررسی مشارکت پذیری و توسعه پایدار در مدیریت جامع منابع طبیعی. چهارمین همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران. دانشکده منابع طبیعی تهران. ۱۱-۱.
- کریمی آذر، س.، ۱۳۷۹. راههای جلب مشارکت مردمی برای احیاء و توسعه منابع طبیعی و آبخیزداری. راهنما و خلاصه مقالات اولین همایش سراسری شناخت زمینه‌های توسعه استان اردبیل. ۵۹ ص.